Wetenskaplike metodologie en kerkregering

P. Coertzen
Dept. Kerkgeskiedenis
Universiteit van Stellenbosch
STELLENBOSCH

Abstract

Any mode of science has a paradigm which determines the questions asked, the methods followed and the results obtained in that science. Taking this as a point of departure the question about the relationship between the a paradigm of reformed church polity and the results to which it leads in the everyday life of the church is discussed in this article. The issue concerning the practical results of a paradigm change as criteria for judging the need for a paradigm change is also taken into consideration. The quest for a paradigm change by the Dutch theologian, Dingemans, is analysed with specific reference to its practical results. In a final paragraph a few further guidelines, in conjunction with a paradigmatic constellation for church polity, which have been mentioned earlier in the paper, are developed.

1. Inleidend

Enige wetenskap het 'n metodologie of 'n paradigma wat 'n deurslaggewende rol speel in die vraagstellings, metodes van navorsing en ook die uiteindelijke resultate wat bereik word in die betrokke wetenskap. In kerkregering, soos ook in sekere ander wetenskappe bly die resultate van die wetenskapsbeoefening nie net 'n akademiese saak nie maar vind dit neerslag in die alledaagse lewe van die kerk en gelowiges. Die vraag van hierdie artikel is dié van *die verhouding tussen metodologie/metodologiese bakens/paradigma en die praktiese gevolg daarvan*. Stellenderwys kan gesê word dat een van die maatstawwe waaraan 'n wetenskaplike metodologie/paradigma gemeet behoort te word juis die resultate is waartoe dit in die praktyk lei. Samehangend met hierdie primêre vraag is daar dan ook die saak van sogenaamde paradigmatverskuiwings (*paradigm shifts*) en die beoordeling daarvan na aanleiding van die praktiese gevolge waartoe dit lei. Per slot van rekening is die praktiese gevolg van 'n paradigmatverskuiwing of metodologie soos vergestalt in die regering van die kerk, 'n baie belangrike norm om te beoordeel of die paradigmatverskuiwing aan te beveel is of nie. Nie dat die praktyk as sodanig 'n norm word vir die beoefening van teologie nie; dit gaan om 'n praktiese gevolg wat gemeet moet word aan 'n totale stel teologies-metodologiese bakens. Daarom eers iets meer oor paradigmatas, paradigma-

verskuiwings en metodologiese bakens voordat 'n kerkregtelike paradigma en paradigmaperskuiwing van nader bekyk word om dan ten slotte 'n paar opmerkinge te maak wat moet dien as rigtingsoekende peilers vir gereformeerde-kerkregtelike vertrekpunte in die regering van die kerk.

2. Paradigma, paradigmaperskuiwings en metodologiese onderskeidings

2.1 Paradigma

Dit is duidelik dat daar nie altyd onder teoloë eenstemmigheid en duidelikheid is oor wat presies onder die begrip *paradigma* verstaan word nie. Miskien is dit een van die redes waarom daar misverstande ontstaan wanneer daar gepraat word oor paradigmas en die invloed wat hulle op die praktiese lewe van die kerk het.

Avery Dulles in sy boek *Models of the Church* (1988) wys byvoorbeeld daarop dat die Bybel van beelde gebruik maak om die aard van die kerk te verduidelik. Hierop vervolg hy dan: "When an image is employed reflectively and critically to deepen one's theoretical understanding of a reality it becomes what is today called a 'model'" (Dulles, 1988:23). Wanneer so 'n model op sy beurt weer die dominerende middel word waardeur 'n hele teologie of ten minste 'n totale ekklesiologie gekonstrueer word, word dit volgens Dulles 'n paradigma (1988:29). Dulles beroep hom vir hierdie definisie van paradigma op Thomas S. Kuhn wat paradigma in één van sy definisies omskryf het as "concrete puzzle-solutions which, employed as models or examples, can replace explicit rules as a basis for the solution of the remaining puzzles of normal science" (Kuhn, 1970:175).

Ewe eens met 'n verwysing na Kuhn, omskryf Hans Küng 'n paradigma as "... not a theory or a leading idea. It is an entire constellation of beliefs, values, techniques and so on shared by members of a given community" (aangehaal uit Küng, 1991:215). Kuhn self beskryf 'n paradigma in hierdie tweede betekenis as "... the entire constellation of beliefs, values, techniques, and so on shared by the members of a given community" (Kuhn, 1970:175). Albei hierdie omskrywinge van wat 'n paradigma is, kom op dieselfde bladsy voor in Kuhn se *Postscript* (1969) tot en met die 1970-uitgawe van *The Structure of Scientific Revolutions*. Kuhn self is van mening dat die omskrywing van paradigma as "the concrete puzzle-solutions which, employed as models or examples, can replace explicit rules as a basis for the solution of the puzzles of normal science" die meer indringende een van die twee definisies is (Kuhn, 1970:175). Dit is hierdie definisie wat deur Dulles as omskrywing van paradigma aanvaar is en wat hy dan gebruik in sy werk oor *Models of the Church. A Critical Assessment of the Church in All Its Aspects* (1988). Dulles (1988:9) se eie slotsom is uiteindelik:

Each of these models is considered and evaluated in itself, and as a result of this critical assessment I draw the conclusion that a balanced theology of the Church must find a way of incorporating the major affirmations of each basic ecclesiological type. Each of the models calls attention to certain aspects of the Church that are less clearly brought out by the other models.

Albei bogenoemde omskrywings van 'n paradigma word deur Suid-Afrikaanse teoloë hanteer. L.M. Heyns in sy proefskrif, *'n Prakties-Teologiese ondersoek na die kerklike strukture van die Nederduitse Gereformeerde Kerk* (1986), sluit nou aan by Avery Dulles se omskrywing van 'n model en gevolglik ook van 'n paradigma soos Dulles dit op bl. 26 van sy werk omskryf (vgl. onder meer Heyns, 1986:23). J. Hendriks in sy werk, *Strategiese beplanning in die gemeente*, sluit ewe eens aan by die omskrywing van Dulles (Hendriks, 1992:211). D. Bosch, daarenteen, in sy werk, *Transforming Mission – Paradigm Shifts in Theology of Mission*, sluit weer nouer aan by die definisie van paradigma as "the entire constellation of beliefs, values, techniques, and so on shared by the members of a given community" (1991:184).

Die definisie van paradigma as "an entire constellation of beliefs, values, techniques and so on shared by the members of a given community" is as werks-hipotese aanvaar by die simposium oor "Paradigm Change in Theology" wat 'n aantal jare gelede gehou is. In een van sy lesings tydens die simposium, "What Does a Change of Paradigm Mean?", onderskei Küng, wat hy noem, 'n aantal omvattende modelle wat deur die eeue heen aangewend is om die kerk en die teologie te verstaan ("comprehensive models for understanding theology and the church"). Dan gaan hy egter voort en bring verdere onderskeidings aan wat na my mening waardevol is om in die gesprek oor paradigmas tot helderheid te kom. Hy praat naamlik van "macro-paradigms" waarmee hy bedoel "major paradigms or fundamental models characteristic of whole epochs". Binne die makro-paradigmas onderskei hy egter verder sogenaamde "meso-" en "micro-paradigms". Eersgenoemde funksioneer in die verskillende velde van die teologie, byvoorbeeld in die Christologie wat die twee-natureleer van Christus betref en in die soteriologie wat die Anselmianse leer oor die genoegdoening betref. Die mikro-paradigmas het op hulle beurt betrekking op die talle individuele vrae waarmee die onderskeie teologieë te doen het. Volgens hierdie onderskeidings sou Dulles se gebruik van paradigma heelwaarskynlik betrekking hê op wat Küng meso-paradigmas noem. Hoewel Küng nie daaraan aandag gee nie, is dit tog nodig om daarop te wys dat daar 'n kongruensie tussen die makro-, meso- en mikro-paradigmas behoort te bestaan as hulle ten minste nie tot allerlei inkonsekwentheid in die praktyk van die kerk wil lei nie.

Die makro-paradigmas wat Küng in die geskiedenis van kerk en teologie onderskei, is die volgende:

- * Die apokaliptiese paradigma van die primitiewe Christendom.
- * Die Hellenistiese paradigma van die Patristiese tydperk.
- * Die Rooms-Katolieke paradigma van die Middeleeue.
- * Die Protestantse paradigma van die Reformasie.
- * Die moderne verligtingsparadigma.
- * Die kontemporêre paradigma wat onder meer die dialektiese teologie, die eksistensiële teologie, die hermeneutiese teologie, die politieke teologie, die bevrydingsteologie (waar onder die feministiese en swart teologie) en die Derdewêreldteologie insluit.

Bepalende dimensies vir die kontemporêre paradigma is volgens Küng die Bybelse dimensie, die historiese dimensie, die ekumeniese en die politieke dimensie daarvan. Die Bybelse dimensie, om maar net daarna te verwys, behels onder meer dat

- * dit die ou evangelie is "that has to be newly interpreted for our time" (Küng, 1991:44),
- * die belangrikheid en noodsaaklikheid van die metodes van die historiese kritiek vir 'n kontemporêre interpretasie van die Bybel erken moet word,
- * die probleme verbonde aan 'n patriargale taal erken moet word.

God himself should no longer be thought of and preached in exclusively male metaphors, as father, ruler and judge. He should be thought about and proclaimed inclusively, so that the experiences of femininity and motherliness are included (Küng, 1991:448).

2.2 Paradigmaverskuiwings

Oor paradigmaverskuiwings skryf D. Bosch (1991:184) met verwysing na Kuhn:

Kuhn's suggestion is that science does not really grow cumulatively, but rather by way of 'revolutions'. A few individuals begin to perceive reality in ways qualitatively different from their predecessors and contemporaries, who are practising 'normal science'. The small group of pioneers sense that the existing scientific model is riddled with anomalies and is unable to solve emerging problems. They then begin to search for a new model or theoretical structure, or (Kuhn's favorite term) a new 'paradigm'.

By Kuhn self kon ek nie eksplisiet die verwysing na 'n paradigmaverskuiwing as 'n kwalitatiewe verandering teenkom nie en die vermoede is dat dit 'n kwalifisering deur Bosch is (Bosch, 1991:184). Dit bring egter mee dat in die proses van paradigmaverskuiwing die volgende fasette as van groot belang geag word:

- * "A few individuals begin to perceive reality in ways qualitatively different from their predecessors and contemporaries ..."
- * "... the existing scientific model is riddled with anomalies ..."
- * "... the existing scientific model ... is unable to solve emerging problems."

Oor paradigmaverskuiwings skryf J. Hendriks (1992:211) soos volg:

... 'n paradigmaverskuiwing (vind) plaas as die totale verwysingsraamwerk of denkraamwerk waarmee daar byvoorbeeld oor die kerk gedink word, verander. Dit gebeur as 'n spesifieke model die totale ekklesiologie oorheers. ... daar (moet) onderskei word tussen die ekklesiologiese paradigmaverskuiwing aan die een kant en die totale teologiese paradigmaverskuiwing. 'n Ekklesiologiese paradigmaverskuiwing vind plaas as daar op die vlak van die praktykteorie van die kerkbegrip vanuit 'n ander model oor die kerk gedink word. Teologies is daar miskien slegs een paradigmaverskuiwing aan die orde en dit is die verskuiwing wat aan die plaasvind is in die definisie van die teologie. Hier verwys ons na die proses wat tans aan die orde is en waarin 'n positivisties-oorheersende epistemologie in die teologie vervang word deur 'n epistemologie waar die hermeneutiek die heersende epistemologiese konsep is.

Oor paradigmas en progressie in die teologie kan ook verwys word na die artikel van Le Roux (1991:276-291).

2.3 Paradigmaverskuiwings en metodologiese bakens

Küng, in navolging van Kuhn, beklemtoon dit baie sterk dat 'n paradigma nie net een teorie of leidende idee is nie – "It is an entire constellation of beliefs, values, techniques and so on shared by members of a given community" (Küng, 1991:215). So onderskei hy vir die Grieks-ortodokse paradigma die kernbegrippe *paradosis*, *traditio* en *patres*; vir die Rooms-Katolieke paradigma die kernbegrippe *ecclesia*, *papa* en *magisterium*, vir die Protestantse of Reformatoriese paradigma die kernbegrippe *Woord van God* en *onfeilbaarheid*.

In aansluiting by die gedagte dat 'n paradigma "... an entire constellation of beliefs, values, techniques" ensovoorts is, kan die vraag gevra word of daar in die geheel van die teologie nie eerder van metodologiese bakens gepraat moet word nie. 'n Mens sou ook van 'n paradigmadiese konstellasie kon praat; vaste beginsels en waardes waarmee in geheel rekening gehou moet word as daar ten minste tot wetenskaplik verantwoorde resultate gekom wil word. Daar sou wat die gereformeerde teologie as geheel betref, sekere vaste bakens onderskei kon word maar dan ook vir 'n faset daarvan – 'n faset van die teologie, byvoorbeeld kerkreg. Vir kerkreg en kerkregering sou die volgende moontlike metodologiese

bakens onderskei kon word wat almal deurentyd moet figureer in die beoefening van kerkreg en in die toepassing daarvan in die kerkregering:

- * *Die Koninkryk van God as die omvattende raamwerk* waarbinne kerkreg en kerkregering deurentyd moet funksioneer.
- * *Die Kerk as 'n maaksel van God Drie-enig: Vader, Seun en Heilige Gees.* Hierdie kerk het 'n veelkantige bestaanswyse wat onder baie beskrywingswyses en beelde tuisgebring word in die Skrif sonder dat een enkele beskrywingswyse die wesenlike van die kerk volledig kan weergee. Daarom behoort daar in die regering van die kerk steeds daarna gestreef te word om aan die ryke beskrywing van die kerk soos in die Skrif gegee, uitdrukking te gee. Die Skrif leer ons ook dat die kerk bestaan uit gelowiges en dat hierdie gelowiges almal begaafde mense is en dat hulle mekaar met hulle gawes moet dien. Net so is dit uit die Skrif baie duidelik dat daar diegene in die midde van die gelowiges is wat deur die gelowiges aangewys en bekragtig word om 'n bepaalde taak ten opsigte van die gelowiges te verrig: diegene wat bekend staan as die dienste of die ampsdraers in die kerk.
- * Christus is die *Hoof* van die kerk.
- * *Christus regeer sy kerk* deur die Heilige Gees en sy Woord en die dienste wat Hy daarvoor gegee het.
- * Die *dienste* tree individueel en in kollegium op.
- * *Die regering van die kerk moet die opbou van die kerk dien* – kwantitatief in die uitbreiding van die liggaam van Christus en kwalitatief deur die gelowiges te lei tot 'n groter vereniging met Jesus Christus. Hierdie uitgangspunt het implikasies vir die bestaan van die kerk as kerk (erediens, onderrig, regering [plaaslik en in verband], pastorale versorging ensovoorts), maar ook vir die lewe van die gelowiges as individue, lede van 'n gesin, 'n kulturele gemeenskap, hulle arbeidslewe, sosiale en maatskaplike lewe.
- * 'n Baie belangrike metodologiese baken is dié van die *Skrifgegewe indikatief en imperatief*. Indikatief en imperatief behels die feit dat in Christus die kerk alles is wat hy behoort te wees (indikatief). Terselfdertyd is dit vir die kerk 'n imperatief om dit alles te word. Indikatief en imperatief impliseer dus 'n baie definitiewe dinamiek vir sowel kerkreg as kerkregering: dit beteken dat telkens wanneer iets tot stand gebring word, dit onmiddellik krities bekyk moet word om te sien of dit voldoen aan die norm van die indikatief.

Wat paradigmaverskuiwings in kerkreg en gevolglik ook in kerkregering betref ('n mens sou ook kon sê die aanwending van ander metodologiese bakens), bly die primêre vraag wat die aard is van die kwalitatiewe verskil wat die nuwe paradigma kenmerk. Wie in die teologie kwalitatief van paradigma verander, moet

hom deeglik vergewis wat die implikasies daarvan is en dit moet ook krities gedoen word in die lig van die praktiese implikasies. Wie op een punt van sy teologie paradigmaties verander, kan daardeur 'n hele klomp ander metodologiese bakens in gedrang bring. 'n Tweede vraag is of die anomalieë wat geïdentifiseer word inderdaad anomalieë is en of dit nie eerder 'n geval is dat die eie metodologiese bakens nie konsekwent gehanteer en toegepas word nie. 'n Derde vraag raak die sogenaamde onvermoë van die bestaande paradigma oftewel metodologiese bakens om probleme wat voorkom op te los. Hier is dit 'n vraag of dit nie dalk neerkom op 'n eensydige aanwending van 'n enkele metodologiese baken of deel daarvan nie en of 'n hantering van die verskillende bakens nie dalk sal aantoon dat die gebruik van die bakens in hulle geheel voldoende is om die probleme wat voorkom te hanteer nie.

3. Pogings tot nuwe metodologiese bakens/paradigmatiese konstellاسies in kerkreg en kerkregering

3.1 Die daarstelling van ander fundamentele uitgangspunte

Daar was in die afgelope dekades meer pogings om ander fundamentele uitgangspunte (meer korrekte?) daar te stel vir gereformeerde kerkreg en kerkregering, sy dit dan vir verskillende manifesteringe daarvan. Ruimte laat nie toe dat daar breed op meer van hierdie pogings ingegaan word nie. Daarom word volstaan deur 'n aantal van hierdie pogings te noem en deur meer uitvoerig in te gaan op die standpunt van G.D.J. Dingemans in sy poging én resultate om 'n huis om in te woon op te rig vir die mens van ons tyd. Die punt is om aan te toon hoe Dingemans se uitgangspunte in die praktyk tot sekere resultate lei.

Die Doleansie van 1886 sou seker as 'n poging tot paradigmataverskuiwing in kerkreg en kerkregering getipeer kon word. In reaksie teen die sinodokrasie van die Nederlandse Hervormde Kerk wou die voorstaanders van die Doleansie kerkreg onder meer vanuit die plaaslike kerk bedink. In 'n ander verband het ek probeer aantoon watter gevolge hierdie metodologiese uitgangspunt vir die Nederduitse Gereformeerde Kerk gehad het (Coertzen, 1991:69).

Emil Brunner se onderskeid tussen die *ekklesia* en die *Kirche* teenoor Karl Barth se onomkeerbare orde in die kerk as 'n Christokraties-ekklesiologiese gemeenskap kan ewe eens as 'n poging tot 'n paradigmataverskuiwing in kerkreg en kerkregering beskou word. Elders het ek aangetoon hoe hierdie nuwe paradigma naleef in die gemeentebouteologie van vandag (Coertzen, 1991:14-15).

Pogings om die sogenaamde herder-kuddemodel van die kerk te vervang met die sogenaamde liggaamsmodel kan ewe eens as 'n poging tot paradigmataverskuiwing getipeer word. Dit is 'n saak wat ook in Suid-Afrika sterk voorgestaan word,

onder andere in die proefskrif van L.M. Heyns, *'n Prakties-Teologiese ondersoek na die kerklike strukture van die Nederduitse Gereformeerde Kerk* (1986). Dit is duidelik dat daar oor hierdie poging nog baie en dieper gepraat sal moet word. Dit kan met enkele verwysings geïllustreer word.

L. M. Heyns begin sy proefskrif met die stelling: "Kerkstrukture is histories en samelewingsbepaald" (1986:3). Op bladsy 232 waar hy sy bevindinge maak, skryf hy weer:

In hierdie studie is bevind dat kerkstrukture histories en samelewingsbepaald is en daarom voortdurend aan 'n kritiese beoordeling onderwerp moet word om doeltreffende funksionering te verseker.

Hy kwalifiseer weliswaar self hierdie stelling as hy op dieselfde bladsy 232 skryf:

Die keuse van Bybelse beelde van waaruit die modelle ontwikkel is, was geslaagd in soverre dat dit die Bybelse verband van strukture aangedui het sodat die oorsprong van kerklike strukture nie uitsluitlik as histories en samelewingsbepaald gekwalifiseer kan word nie (Heyns, 1986:3 en 232).

Op bladsy 42 in 'n paragraaf oor kerkstrukture skryf hy ook: "Die kerk en kerkstrukture is histories en samelewingsgebonde." Die vraag van hierdie artikel is of 'n stelling soos dié van Heyns en ander wat moontlik ook soos hy dink, houdbaar is en of ons onself nie maar weer moet verantwoord oor die verhouding tussen wetenskaplike uitgangspunte en strukture in die kerk nie. Dat verdere nadenke nodig is, is myns insiens al duidelik uit Heyns se werk self as hy byvoorbeeld sê dat strukture vergelyk kan word met 'n skelet.

Dit is deel van 'n groter geheel. Wanneer God en mens mekaar ontmoet, is strukture die wyse waarop die ontmoeting en gebeure gestalte kry. Dit is wesenlik deel van die gebeure self. Strukture is daarom nie saaklik en formeel nie, maar deel in die lewende en dinamiese van die geloofsgebeure.

As strukture inderdaad so belangrik is, regverdig dit nadenke oor hulle verhouding tot fundamentele teologiese uitgangspunte en die gevolge wat dit mag hê indien 'n oproep gedoen word tot die verandering van strukture.

Verandering van strukture gaan nie net om 'n eenvoudige verwisseling van sogenaamde modelle nie. By die verandering van strukture kom werklik vrae oor die fundamenteel-kwalitatiewe aard van die kerk se bestaan aan die orde en hulle sal in die lig van die totaliteit van metodologiese bakens ondersoek moet word. Baie van die vrae en gevolge waarvan hier ter sprake is, word ook belig in Dingemans se poging tot paradigmatverskuiwing.

3.2 G. D. J. Dingemans

Reeds in 1986 het Dingemans in sy werk, *In de leerschool van het geloof. Mathetiek en vakdidactiek voor catechese en kerkelijk vormingswerk*, homself daarvan rekenskap gegee dat hy eerder 'n pneumatologiese as 'n Christologiese teologie wil beoefen. Deur die beoefening van sodanige teologie hoop hy om die menslike kant van geloof en kerk sterker tot sy reg te laat kom. Wie, soos Barth, die Christologie as vertrekpunt neem, hou volgens Dingemans die werk van God en mens te veel uit mekaar en so 'n vertrekpunt word volgens hom vergestalt in 'n 'teenoor'-ampsbeskouing, 'n teologie waarin die menswetenskappe, byvoorbeeld die psigologie, nie na reg waardeer word in die teologie nie: "het 'eigenlijke' kan niet door psychologie of sociologie worden geanalyseerd" (Dingemans, 1986:42) en 'n mensbeeld ontstaan waarin die mens as 'n nietige wese teenoor die heilige God gestel word. Die pneumatologiese benadering beklemtoon volgens Dingemans onder meer ook die dinamiese karakter van die Christendom, die veelkleurige pluraliteit van die geskiedenis en die begaafdheid van mense. Vanweë laasgenoemde pleit Dingemans daarvoor dat die teenstelling tussen ampsdraers en gemeentelede ophef moet word. Sodanige teenstelling kan miskien nog volgens hom in 'n Christologiese teologie voorkom "omdat het ambt dan al spoedig een representatie van Christus wordt, die in zijn uniciteit 'tegenover' de gemeente staat" (Dingemans, 1986:47). In 'n pneumatologiese teologie is alle gemeentelede direk op God betrokke deur die gawe van die Heilige Gees. Dit is egter nie slegs die 'teenoor'-karakter van die amp wat in gedrang kom nie. Dingemans meen dat selfs die presbiteriaal-sinodale kerkregering as sodanig in gedrang kan kom omdat dit die "eigenheid van de gemeentenleden in de weg staan" (Dingemans, 1986:60). Gemeentelede is saam verantwoordelik vir die gemeentelike lewe en is nie daarvoor aan amp of opleiding gebonde nie. So 'n uitgangspunt beteken dat alle take in die gemeente prinsipieel deur die gemeentelede uitgevoer kan word hoewel hulle in navoring van moderne organisasie 'n professionele werker in diens kan neem. 'n Verdere gevolg van 'n pneumatologiese teologie is vir Dingemans dat die onderskeid tussen gelowiges en ongelowiges in die gemeente ophef word. "Gemeentenleden zijn geen ongelovigen, die tot bekering gebracht moeten worden. Gemeentenleden zijn – door hun doop – in die cirkel van Gods geheimen geplaatst" (Dingemans, 1986:47, vgl. ook 58 e.v.).

In 1987 verskyn daar uit Dingemans se pen *Een huis om in te wonen. Schetsen en bouwstenen voor een kerk en een kerkorde van de toekomst*. Reeds al in die titel van die boek word dit gesuggereer, en die inhoud bevestig dit, dat dit inderdaad gaan om 'n besinning oor fundamentele vertrepunte in die regering van die kerk.

In sy bespreking van die huidige situasie in die Nederlandse Hervormde Kerk meen Dingemans dat die swaartepunt van die 1951-Kerkorde in die amptelike kerkvergaderinge beleef word met besondere klem op die amp van die predikant en daaruit voortvloeiend, die verkondiging van die Woord. In 'n sekere sin is dit standpunte wat sterk herinner aan kritiek wat ook teen die sogenaamde herderkuddemodel van die Nederduitse Gereformeerde Kerk geopper word (vgl. L.M. Heyns, hoofstuk 5). Hierteenoor vra Dingemans, en dit blyk in ooreenstemming te wees met sy standpunte in verband met 'n pneumatologiese teologie, of dit nie eerder so is dat die amp uit die gemeente voortkom en behoort uit te waaier in 'n veelheid van dienste wat die Here op alle terreine van die lewe wil dien nie (bl. 52). In die hoofstuk "Charisma, dienst, ambt en functie in de gemeente" handhaaf hy die standpunt dat Christus nie formeel 'n kerk gestig het of ampte geïnstitusioneel het nie: Christus het 'n beweging begin wat sigself in sy leerlinge voortgeplant het (bl. 116). Die beweging wat Christus begin het, het aanvanklik tot uiting gekom in die gemeenskap van plaaslike groepe wat "egalitair" oftewel demokraties was. As gevolg van sosiologiese wetmatighede het daar algaande in hierdie groepe leiers na vore getree wat meer gesag as ander gehad het. Die gesag het hulle verkry omdat hulle getuieis meer oortuigend as dié van die ander was, omdat hulle die gawe van leiding, konflikbeheersing, armsorg of pastoraat gehad het, of doodgewoon net omdat hulle as gasheer of gasvrou van die samekomende gemeenskap opgetree het. Aanvanklik was die leiers daar as gevolg van hulle charisma, dit wil sê hulle was leiers op grond van sowel hul natuurlike begaafdheid as die feit dat hulle persoonlike gegryp is deur Christus of die Heilige Gees met die oog op die Christelike gemeenskap. Algaande egter het die gesag van die leidinggewende figure losgeraak van hulle persoonlike charisma en het die blote funksie wat hulle vervul het die bron van hulle gesag geword. Op dié wyse het die amp toe in die kerk ontstaan.

Dit blyk dat Dingemans se pneumatologiese inset wat uiteindelik baie sterk konsentreer op die begaafde lidmaat, – 'n inset waarmee as sodanig nie fout te vind is nie – uiteindelik deel vorm van wat 'n mens 'n paradigmatisiese konstellasie sou kon noem. Binne hierdie paradigmatisiese konstellasie gaan dit inderdaad dan om kwalitatief ander resultate as wat tot dusver in gereformeerde kerkreg en kerkregering gangbaar was. Afgesien van die praktiese gevolge wat reeds aangetoon is, kan daar ook op die volgende gewys word.

- * Wat die Christologie betref, gaan dit eintlik heeltemal skuil agter die pneumatologie.
- * Wat sy kerkbegrip betref, lei dit daartoe dat hy hom uitgesproke op die weg van die kongregasionalisme begeef, veral die Amerikaanse vormgewing daarvan (bl. 191).

- * As gevolg van die spanning tussen die Christologie en die pneumatologie lei dit by hom tot 'n spanning in die verhouding tussen amp en charisma.

Voortvloeiend uit die paradigmatische konstellasië en met name sy siening oor die kerk en die amp kom hy myns insiens daartoe om oor kerklidmaatskap te konstateer dat die kerk net maar dooplidmate het (bl. 154). Eintlik bepleit hy 'n heeltemal oop lidmaatskap waarin iedereen wat wil, kan deelneem op die wyse waarop hy wil en vir die tydperk wat hy of sy wil (bl. 189). Verder lei sy metodologiese vertrekpunte daartoe dat kinderkommunie heeltemal aanvaarbaar is (bl. 153) en dat lidmate die bevoegdheid het om enige een aan te wys om te preek en die sakramente te bedien (bl. 178-184). Die openbare aktiwiteite van die gemeente moet ook oop wees vir enige een om daaraan te kan meedoen en daarvoor te kan meepraat – nie net in die sin dat byvoorbeeld die erediens vir elkeen toeganklik moet wees nie, maar enige een moet ook kan meedoen aan die gemeenteberaad en die besluitvorming. Dingemans se siening oor die aard en gesag van kerkvergaderinge is myns insiens ewe eens die resultaat van die fundamentele teologiese besluite wat hy by die aanvang van sy teologie maak. Oor die aard van 'n sinode skryf hy dat dit nie 'n vergadering van ampte of ampsdraers is nie maar van gemeentes. Die sinode is maar net die platform waar die plaaslike gemeentes saaklike afsprake met mekaar maak. Daarom is die eerste funksie van 'n sinode ook, wat sy gesag betref, dat hy 'n diskussie moet inisieer wat in die plaaslike gemeente voortgesit moet word. Soms sou omstandighede dit kon noodsaak dat daar gemeenskaplike verklarings gemaak moet word, maar dan moet dit werklik gemeenskaplike verklarings wees waar die stem van die plaaslike gemeente gehoor word. Hierdie stem moet dan ook die resultaat wees van diepgaande interne en onderlinge beraad. Die tweede funksie van 'n sinode is dat dit 'n platform moet wees vir afsprake tussen gemeentes oor sake wat moeilik alleen gereël kan word: sake soos byvoorbeeld teologiese opleiding, eenheid in salariering en pensionering, gesamentlike diakonale en missionêre projekte en die reëling van onderlinge finansiële hulp. Hierdie afsprake is bindend in die mate wat dit kontrakte is, maar andersins is dit blykbaar net afsprake. Wat ander sake soos toerusting, katechesis en liturgie betref, handhaaf Dingemans die standpunt dat die plaaslike gemeente *self-supporting* moet wees. Uiteindelik voorsien Dingemans, vanuit sy paradigma, 'n kerklike struktuur waarin die plaaslike gemeente betrek word waar daar in 'n netwerk van ekumeniese en mondiale kommunikasie uiteindelik ook ruimte moet wees vir gemeentes van ander kerkgenootskappe om te kan deelneem aan die "dialoogcircuit" van kerke (bl. 85-87).

Uit die voorafgaande is dit hopelik duidelik hoe bepaalde kwalitatiewe wysigings binne 'n paradigmatische konstellasië van wetenskaplike uitgangspunte en doelwitte tot heeltemal ander resultate in die praktyk van die kerk se bestaan kan lei. Sulke resultate maak die vraag na metodologiese bakens en die antwoord daarop in die beoefening van kerkreg en kerkregering baie belangrik en noodsaaklik. Dit

gaan duidelik nie maar om een model van die kerk wat vir 'n ander ingeruil word nie – hier is veel meer op die spel wat verreken moet word.

4. Enkele rigtingsoekende peilers vir metodologie en kerkregering

4.1 Nouer samewerking tussen teologie en ander wetenskappe

Daar word in ons tyd sterk pleidooie gelewer vir 'n baie nouer samewerking tussen teologie en die sosiale wetenskappe, met name psigologie en sosiologie (vgl. Dingemans, 1986:48). Hendriks is van mening dat die teologie vir jare net gebruik gemaak het van die "deduktief-normatiewe" metode van teologiebeoefening. "Die gevolg was dat die teologie uit pas met die werklikheid geraak het" (Hendriks, 1992:200). Tans word hierdie leemte reggestel deur "'n Nuwe weg: die empiriese metode en induktiewe navorsing" (Hendriks, 1992: 200).

Die waarde van die menswetenskappe (en voeg hierby ook die moderne bestuurswetenskappe) vir kerkreg en kerkregering kan sekerlik nie ontken word nie. Die insigte en metodes van hierdie wetenskappe het baie wat dit aan die teologie en met name aan die kerkreg en kerkregering kan bied.

Hierdie wetenskappe mag egter nooit bepalend word vir die kerkreg en kerkregering nie. Hulle kan nooit naas die Skrif 'n tweede selfstandige en normerende bron van kennis vir kerkreg en kerkregering word nie. Die kerk (i.e. kerkreg en kerkregering) is 'n unieke gemeenskap van mense met 'n unieke reg en regering wat deurentyd gehandhaaf moet word, ten minste as die kerk getrou wil bly aan sy roeping wat hy van Christus ontvang het. In die strukturering van die kerk kan daar nie van die aanname uitgegaan word dat die mens (-wetenskappe) en sy behoeftes en vermoëns (ook bestuursvermoëns) normierend kan/mag wees vir die kerk nie. Tereg het Karl Barth (s.j.:682) hieroor geskryf:

They (the men at work in the community) cannot start then, from the presupposition that as this particular fellowship (like all other human societies) they themselves have to discover the law and order valid in their case. On the contrary, He Jesus Christ, is here the Lord and Head, the primary acting Subject. It is He who gives them, not only their faith and confession and prayer and proclamation, but also the form of their life, the law and order of all that they do.

Wie 'n teologie en 'n voortvloeiende kerkregering beoefen wat kwalitatief hiervan afstap, het 'n verskuiwing gemaak waaroor daar wéér gepraat sal moet word.

4.2 Vrae vanuit 'n histories-kritiese benadering

M. te Velde (1992b:84 e.v.) wys daarop dat daar in ons tyd talle kritiese stellinge en vrae oor die Skrif en kerkregering gemaak en gevra word – soos byvoorbeeld die stelling dat die Skrif nie aan ons 'n bloudruk gee vir die funksionering van die gemeente van vandag nie. So ook die stelling dat in die Nuwe Testament verskillende organisasiepatrone voorkom; die siening dat in die eerste jare van die kerk se bestaan daar nie eintlik ampte en strukture in die kerk was nie – dit was maar eers na verloop van jare dat daar 'n behoefte aan vaste organisasie in die kerk gekom het: wat voorheen beweeglik en dinamies was, het in institusionele en vasgelegde patrone gestol. Dit was eers na verloop van tyd dat die kerk-inrigting in drie ampte gefikseer het; die bestuursvorme wat ons in die Nuwe Testament aantref, het gewoon net aangesluit by die bestuursvorme wat in die Joodse en Hellenistiese wêreld van destyds bekend was en is as sodanig situasioneel bepaald.

Hierdie tipe vrae en stellinge is dikwels die resultaat van 'n histories-kritiese benadering van die Skrif wat ten diepste van die Bybel niks anders maak nie as 'n losse versameling geskrifte met 'n pluriforme boodskap. Die eenheid van die Skrif word prysgegee en daarmee word uiteindelik ook die waarheid as pluriform gesien. Daar word wel nog aan sogenaamde basiswaarhede en globale riglyne vasgehou maar selfs daarvoor is daar onderlinge verskil.

Die klem op die situasionele bepaaldheid van die bestuursinrigting van die kerk in die Nuwe Testament beteken dat die Skrif in ons tyd eintlik weinig te sê het vir die inrigting van die kerk. Die aanwysing wat in die Bybel voorkom, het net vir die kerk van destyds gegeld. Die implikasie is dat die kerk in ons tyd in sy aktuele situasie self sy weg moet vind, sy dit dan met die hulp van die moderne mens- en bestuurwetenskappe.

4.3 Verdere riglyne vir Skriftuurlike kerkregering

In samehang met die voorgemelde metodologiese bakens kan die volgende genoem word as metodologiese peilers vir die wyse waarop die Skrif behoort te funksioneer in die regering van die kerk:

- * Wie die reg vir die kerk in die Woord van God wil vind, sal dit altyd moet doen in gemeenskap met die Gees van Christus.
- * Die Heilige Skrif soos ons dit het, moet gelowig aanvaar word as die geopenbaarde Woord van God Drie-enig.
- * Terwyl die Bybel onverswak bely moet word as die openbaring van God, moet dit terselfdertyd verreken word dat dit God se Woord in mensetaal is.

- * Kennis van die historiese moment in die Skrif en die voortgang van die openbaring mag vir geen oomblik tekort doen aan die wesenlike eenheid van God se openbaring in die Heilige Skrif nie. God is sowel die Outeur as die wesenlike inhoud van die Skrif. In hierdie, wat ons kan noem teosentriese karakter van die Skrif, is meteen ook die wesenlike eenheid van die Skrif gegee. Daarom is Ridderbos heeltemal reg as hy skryf dat die doel en gesag van die Skrif daarin bestaan "that it teaches us to understand everything Sub Specie Dei – humanity, the world, nature, history, their origin and their destination, their past and their future" (Ridderbos, 1978:24).
- * In die allernouste verbintenis met die teosentriese karakter van die Skrif moet ons ook onthou dat God Hom na die sondeval in sy besondere openbaring nie anders as in en deur die Middelaar geopenbaar het nie. Dit is dus nie net 'n teosentriese openbaring nie, maar ook 'n Christosentriese openbaring.
- * Daar behoort voortdurend rekening gehou te word met die radikaliteit van die sonde. Dit mag nooit 'n verskoning wees om nie te vra en te soek na die wil van God in Christus nie. Terselfdertyd moet die wete van die verwoestende gevolge en werking van die sonde en ons eie onheiligheid ons voortdurend waaksaam maak in die daarstelling van die orde in die kerk.

4.4 Skriftuurlike basisstrukture en aktualiserende invulstrukture

Vir 'n vierde rigtingsoekende peiler vir die metodologie van kerkreg en kerkregering kan daar met vrug gebruik gemaak word van 'n onderskeid wat deur Te Velde gemaak word. Hy onderskei naamlik tussen Skriftuurlike basisstrukture en aktualiserende invulstrukture.

Tot die Skriftuurlike basisstruktuur behoort dan alles wat op grond van die Skrif nie in die bestaan van die kerk mag ontbreek nie. Skriftuurlike basisstrukture behels sake soos gemeenskaplike samekomste met prediking, doop en Nagmaalsbediening, die diens van ouderlinge en diakens deur opsig en tug (hierby sou regering ook gevoeg kon word, omdat die ampsdraers ook die taak het om die gemeente saam te bind en te stimuleer tot hulle diens as liggaam van Christus), die bewys van barmhartigheid en die medewerking en inset van die gemeente. Hierdie normatiewe grondstruktuur geld vir die kerk van alle tye en kulture. Die kerk het nie die vryheid om van enige van hierdie strukture afstand te doen sonder om daardeur sy bestaan as kerk wesenlik in gedrang te bring nie. Vir hierdie strukture is daar duidelike en bindende aanwysinge in die Skrif hetsy in die vorm van

- * *eksplisiete gebooie of verbiede* wat as besluite, dade en/of voorskrifte duidelik die weg vir die kerk aandui;

- * *oriëntasiepunte* wat wel die weg aantoon wat die kerk behoort te gaan maar tog 'n sekere vryheid laat in die invul daarvan, soos byvoorbeeld die vorm wat die gemeenskap tussen plaaslike gemeentes kan aanneem,
- * en dan dit wat Te Velde *kriteria of ykpunte* noem.

Hierdie kriteria of ykpunte is Skrifduidinge wat as riglyne dien vir die gemeente in die vormgewing en uitvoering van die tugprosedure, soos byvoorbeeld dat die optrede teen sonde en dwaling sowel deurtastend as lankmoedig moet wees.

Naas die Skriftuurlike basisstrukture is daar dan ook die aktualiserende invulstrukture wat die fynere vertakkinge van die grondstrukture uitmaak. Die grondstruktuur impliseer dat daar 'n erediens moet wees, die aktualiserende invulstruktuur is die orde wat die erediens aanneem. Dieselfde geld vir die strukturering van sake soos katelese, huisbesoek, die reëls wat in kerkvergaderinge geld, die afsprake van die kerkverband ensovoorts. Hoewel die vorme nie sonder meer aan die Skrif ontleen word nie en ook tot 'n groot mate deur 'n bepaalde kultuur en selfs so iets soos geografie bepaal kan word, word hulle tog prinsipiëel bepaal deur die Skriftuurlike basisstrukture. So byvoorbeeld word die orde van 'n erediens grootliks bepaal deur die basisstruktuur dat die hart van die erediens in die verkondiging van die evangelie geleë is. Net so behoort die vergaderreëls van 'n kerkvergadering prinsipiëel gerig te word deur die hoofskap van Christus oor die kerk en die feit dat die een amp nie oor die ander mag heers nie (Te Velde, 1992a:83-89).

5. Ten slotte

In die voorafgaande paragrawe is die stelling beredeneer dat bepaalde teologies-kerkregtelike uitgangspunte, ook genoem metodologiese bakens of paradigmatiese konstellasies, 'n ingrypende invloed het op die praktyk van kerkregering. Wie gevolglik, soos Dingemans, 'n verandering aanbring aan metodologiese uitgangspunte, behoort homself ook rekenskap te gee van die praktiese gevolge wat dit gaan hê vir die alledaagse regering van die kerk. Dit alles beteken dat kerkregtelikes, en almal wat gemoeid is met die inrigting van die kerk, hulleself voortdurend moet rekenskap gee van daardie uitgangspunte wat hulle denke bepaal.

Hierdie artikel word met waardering opgedra aan prof. Bouke Spoelstra wat homself altyd bewustelik verantwoord oor sy kerkregtelike uitgangspunte.

Bibliografie

- BARTH, K. s.j. Church Dogmatics, vol. IV, part II. T. T. Clark : Edinburgh.
BOSCH, David J. 1991. Transforming Mission. Paradigm Shifts in Theology of Mission. American Society of Missiology Series, No. 16. Orbis Books : New York.

- COERTZEN, P. 1991. Gepas en ordelik. 'n Teologiese verantwoording van die orde vir en in die kerk. RGN Reeks in Metodologie. Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing : Pretoria.
- DINGEMANS, G.D.J. 1986. In de leerschool van het geloof. Mathetiek en vakdidactiek voor catechese en kerkelijk vormingswerk. J.H. Kok : Kampen
- DINGEMANS, G.D.J. 1987. Een huis om in te wonen. Schetsen en bouwstenen voor een kerk en een kerkorde van de toekomst. Uitgeverij Boekencentrum B.V. : 's-Gravenhage.
- DULLES, Avery, S.J. 1988. Models of the Church. A Critical Assessment of the Church in All Its Aspects. Gill and Macmillan : Dublin.
- HENDRIKS, J. 1992. Strategiese beplanning in die gemeente. Die beginsels en praktyk van gemeentevernuwing. Hugonote-Uitgewers : Wellington.
- HEYNS, L.M. 1986. 'n Prakties-Teologiese ondersoek na die kerklike strukture van die Nederduitse Gereformeerde Kerk. Pretoria. (Ongepubliseerde proefschrift – Universiteit van Suid-Afrika.)
- KUHN, T.S. 1970. The Structure of Scientific Revolutions (Second Edition, Enlarged) Volumes I and II. Foundations of the Unity of Science. Volume 11 number 2. The University of Chicago Press : Chicago.
- KÜNG, H. 1991. What Does a Change of Paradigm Mean? (*In* Paradigm Change in Theology. A Symposium for the Future. The Crossroad Publishing Company : New York. p. 212-219.)
- LE ROUX, J.H. 1991. Oor paradigmas en progressie in die Teologie. *Skrif en Kerk*, 12 (2) : 276-291.
- RIDDERBOS, H. 1978. Studies in Scripture and Its Authority. Eerdmans : Grand Rapids.
- TE VELDE, M. 1992a. Gemeente Opbouw 1. Doelgericht en samenhangend werken in de christelijke gemeente. Uitgeverij De Vuurbaak : Barneveld.
- TE VELDE, M. 1992b. Gemeente Opbouw 2. Bijbelse basisprincipes voor het functioneren van de christelijke gemeente. Uitgeverij De Vuurbaak : Barneveld.